

Onze gids deze week

Volgens de Deense superster **Olafur Eliasson** gaat kunst niet alleen over mooi of lelijk maar ook over verantwoordelijkheid. Dus gidst hij over water, elitisme, klimaat en mededogen.

Door **Angela Wals** Foto's **Els Zweerink**

Mooie machine

‘**H**oewel het me een genoegen was, is het fout dat jullie voor dit interview naar Denemarken zijn gevlogen’, antwoordt Olafur Eliasson (50) op de laatste vraag. Met ‘jullie’ bedoelt hij ons, de fotograaf en de schrijver van dit stuk. We ontmoeten de Deense kunstenaar op een stormachtige herfst dag in zijn atelier net buiten Kopenhagen, waar hij zo’n vier dagen per week verblijft. De rest van de week werkt hij in zijn Berlijnse studio. De slotvraag, of hij als milieuactivist weleens in strijd is met zichzelf door elke week heen en weer te vliegen, wordt dus weer netjes terug bij de interviewer gelegd. Maar hij vindt het wel ‘een terecht punt’: ‘Dat je ernaar vraagt, is al een grote verbetering. Ik denk niet dat we moeten stoppen met reizen, maar we moeten wel proberen onze ecologische voetafdruk te verkleinen.’

Het is de tweede keer dat Eliasson kort oogcontact maakt. Eerder keek hij op toen hij over IJsland sprak, het geboorteland van zijn ouders, waar hij in zijn jeugd veel kwam. De rest van de tijd focust hij zich op het opnameapparaat op de salontafel, terwijl hij met zijn vingers zijn baard kamt.

In 2003 werd Eliasson in een klap beroemd met *The Weather Project*: een gigantische installatie in de Turbine Hall van Tate Modern in Londen. Het was een gloeiende halve zon die werd gereflecteerd, en daarmee compleet gemaakt, door een spiegel aan het plafond. De nevelslier-

ten die de zaal in werden geblazen, maakten er een hallucinerend schouwspel van dat een miljoen extra bezoekers naar het museum trok. Inmiddels heeft hij over de hele wereld gewerkt.

Zijn huis en atelier in Kopenhagen is een toevluchtsoord voor Eliasson, waar hij zich kan concentreren en tijd met zijn vrouw en twee kinderen doorbrengt. Zijn studio in Berlijn, in een oude bierbrouwerij in Prenzlauer Berg, is het hectische epicentrum van zijn kunst. Het team telt zo’n negentig koppen: architecten, timmermannen en -vrouwen, metaalbewerkers, schilders, glasbewerkers, researchers en vier koks die vier dagen van de week een vegetarische lunch voor alle werknemers klaarmaken. ‘Een mooie machine’, noemt hij ze. In zijn nieuwste boek, *Open House*, nodigt hij de lezer uit een kijkje te nemen in zijn studio. Daarin laat hij door middel van schetsen, foto’s en interviews de ontwikkeling van tekentafel tot kunstwerk zien. Een proces dat nooit korter duurt dan zes maanden.

Wie nu denkt dat deze designsuperster ons langs allerhande esthetische genoegens gaat gidsen, moet zijn verwachtingen bijstellen. Want kunst gaat volgens Eliasson niet alleen om het mooier - of lelijker - maken van de wereld, kunst gaat ook over het nemen van verantwoordelijkheid. Het liefst zonder opgeheven vinger.

Zo is klimaatverandering een terugkerend thema in zijn werk. In 2015 maakt hij *Ice* ▶

CV

1967 Geboren in Denemarken
1995 Opent studio in Berlijn
1997 *Ventilator*: een door de ruimte slingerende ventilator
1998-2001 *Green river*: Eliasson verfdde met uraninepoeder de rivieren van Berlijn, Moss, Bremen, Los Angeles, Stockholm en Tokio groen.
2003 *The Weather Project* in Tate Modern in Londen
2007 *Serpentine Paviljoen* met Kjetil Thorsen
2008 *The New York City Waterfalls*: vier watervalinstallaties in de rivier de Hudson
2011 *Harpa*: façade van het concertgebouw in Reykjavik
2012 Oprichting Little Sun, met Frederik Ottesen. Bedrijf dat ledlampen op zonne-energie verkoopt. Be-doeld voor de 1,2 miljard mensen ter wereld zonder elektriciteit.
2014 *Ice Watch*: twaalf smeltende blokken ijs in Kopenhagen, ook tijdens de klimaatop in Parijs in 2015
2016 Gastkunstenaar in paleis van Versailles
2016-nu *Green light*: workshop lamp maken met vluchtelingen. De lamp geeft migratie ‘groen licht’.

Eliasson is getrouwd met de Deense kunst-historicus Marianne Krogh Jensen. Ze hebben een zoon en een dochter geadopteerd uit Ethiopië.

1

**Rolmodel:
vader Elias
Hjörleifsson**

Experimentele tekenmachine van Olafur Eliasson en Elias Hjörleifsson. 'Hij heeft mij het zelfvertrouwen gegeven dat abstracte dingen niet zinloos zijn.'

2

Buitsport: hiken in IJsland

'Gletsjertochten zijn spannend, zoals op de Vatnajökull. Foto Getty

► *Watch*: een klokvormige ijssculptuur bestaand uit twaalf blokken Groenlands ijs die tijdens de Klimaatconferentie in Parijs op het Place du Panthéon lagen weg te smelten. In *Open House* zijn – heel transparant – de statistieken van deze productie opgenomen. Totaal CO₂-verbruik: 30 ton, het equivalent van dertig mensen die retour vliegen van Parijs naar Groenland.

Eliasson heeft meer zorgen: groeiend populisme, nationalisme, isolationisme, Donald Trump, Brexit en de erosie van de Europese Unie. Als een van de aanleidingen voor het boek noemt hij het 'blinde elitisme' van de kunstwereld. In de introductie schrijft hij: 'Velen van ons waren ervan overtuigd dat 'onze wereld' de 'hele wereld' wel begreep. Ik had het mis. Ik realiseerde dat ik me niet tot de wereld had gericht, maar tot een bevoorrechte groep.'

In Kopenhagen licht hij dit toe: 'Net als Hillary Clinton zelf, zag ik niet aankomen dat ze de Amerikaanse presidentsverkiezingen zou verliezen. Ik ging erdoor nadenken hoe ik dezelfde fouten kan voorkomen, want het lukt ook de kunstwereld lang niet altijd naar alle mensen te luisteren. Het is denk ik niet de primaire functie van hedendaagse kunst om in de emotionele behoeften van het hele volk te voorzien. Maar cultuur heeft ook een maatschappelijke functie en een ingebouwde verantwoordelijkheid die ik als kunstenaar serieus neem.'

Hoe hij zelf blind elitisme probeert te voorkomen? 'Als je naar mijn kunst kijkt, zie je de interesse in cultuurwetenschap en kunstgeschiedenis, maar het is hopelijk ook toegankelijk voor een niet-kenner. Het is hetzelfde als met het IJslandse landschap: je hoeft geen geoloog te zijn om ervan te genieten, maar voor een geoloog zal IJsland waarschijnlijk nog opwindender zijn. Dit is daarom mijn aanpak.'

Hieraan voegt hij een zin toe die hij een paar keer zal herhalen: 'Dat wil niet zeggen dat mijn manier de beste is.'

1.

**Rolmodel: Elias Hjörleifsson
(1945-2001)**

'Mijn vader kon niet van zijn kunst leven, dus kookte hij op een vissersboot. Dit klinkt als een kleine boot, maar het was een van die industriële reuzen, stofzuigers die het evenwicht in de oceaan verwoesten. Maar hij was een geweldige kok.'

'Ik weet zeker dat de tijd die ik als kind in zijn atelier heb doorgebracht mij heeft beïnvloed. Hij drukte mij op het hart dat kunst van groot belang is voor de wereld. En misschien nog wel belangrijker: hij heeft mij het zelfvertrouwen gegeven dat abstracte dingen niet zinloos zijn. Er is een tendens om tegen kinderen te zeggen:

'Dat lijkt niet echt op een huis, of wel?' Een van de grootste successen van mijn vader is dat hij me überhaupt nooit heeft gevraagd een huis te tekenen. Het ging meer zo: zet maar een willekeurig patroon op papier, vul het in met kleur en misschien kun je erin een dier, gezicht of landschap ontdekken.

'Door hem ben ik nooit bang geweest voor kunst die geen duidelijke betekenis heeft.'

2.

Buitsport: hiken in IJsland

'IJsland kennen we natuurlijk allemaal, we hebben het op genoeg foto's gezien, want we leven in foto-gedreven tijden. Maar het is zo verrassend anders het land fysiek te ervaren dan er naar te kijken op een foto. Een van de beste dingen van hiken is dat je het landschap als het ware meet met je lichaam: zien en lopen wordt één activiteit. Ik vind dat inspirerend in een samenleving waarin een gevaar dreigt in het loskoppelen van het zien en het doen.'

'Ik probeer twee keer per jaar een lange trektocht te maken, wat niet genoeg is. Een van de mooiste wandeltochten is de Laugavegur, die is niet moeilijk en trekt dan ook de meeste toeristen. Al is de toestroom relatief als je die vergelijkt met de hoeveelheid toeristen in de Zwitserse Alpen tijdens het hoogseizoen. Maar er

“

Velen van ons waren ervan overtuigd dat ‘onze wereld’ de ‘hele wereld’ wel begreep. Ik had het mis

zijn in IJsland ook trails waarop je nog steeds vrijwel niemand tegenkomt, zoals het zuidelijke deel van Gæsavatnaleið. En gletsjerwandelingen zijn spannend. Bijvoorbeeld op de Vatnajökull, de grootste gletsjer van IJsland.

‘Sorry, nu begin ik als een hikenerd te klinken.’

3.

Schilderij: Vermeer – Brieflezend meisje bij het venster (1657-1659)

‘De Noord-Europese schildertraditie heeft me sterk beïnvloed. Vermeer gebruikte vaak de locatie van de zon om vorm en dimensie te geven aan de afgebeelde voorwerpen en mensen. Dat deed hij met veel elegantie. Zijn gebruik van licht intrigeert me vooral, omdat Nederland en andere Noord-Europese landen een lange schemering hebben. In IJsland beslaat ze zelfs een groot deel van de dag. Doordat de zon langs de horizon beweegt, zonder er meteen loodrecht onder te verdwijnen, ontstaat op spectaculaire wijze een soort schaduw van verschillende soorten licht. Dat is heel anders als je je op de evenaar bevindt, waar de schemering misschien maar 15 minuten duurt en het veel sneller donker wordt. Ik denk dat deze lange schemering invloed heeft gehad op ons gedrag en hoe we onze samenlevingen hebben georgani-

seerd. We hebben een speciale relatie met licht, die overigens niet beter of slechter is dan die met het licht bij de evenaar. Maar tijdens de schemering, wanneer het niet echt dag is en niet echt nacht, is er een lange periode waarin dingen relatief zijn. Het is een overgangsstaat waarin het te donker is om buiten te zijn, maar nog niet donker genoeg om naar bed te gaan. Dit is onderdeel van onze identiteit.’

4.

Ambtenaar: watergezant Henk Ovink

‘Het fascineert me dat Nederland voor een groot deel onder zeeniveau ligt. Ik denk dat veel Nederlanders deze radicale aard van hun landschap onderschatten. Het is zo óngelooflijk extreem. Toen ik Henk Ovink ontmoette, realiseerde ik me wat voor enorme operatie het is het land droog te houden. Ook wist hij het belang van water in de toekomst goed te verwoorden. Eigenlijk moet elk land een ambtenaar in die positie hebben, zelfs Zwitserland, dat droge voeten heeft maar kan worden overstroomd door smeltende gletsjers. Neem Dene-marken. Als je Nederland een paar meter opheft, heb je Denemarken – ze hebben vergelijkbare landprofielen. Ik twijfel er niet aan dat Denen in de toekomst – ik maak het misschien nét niet meer mee – grote dijkenbouwers worden.’

5.

Eten: vegetarisch

‘Ik eet hoofdzakelijk vegetarisch. In de studio wordt al twaalf jaar vegetarisch gekookt voor het hele team. Onze keuken is natuurlijk niet CO₂-neutraal, want er wordt gekookt, maar we proberen wel lokale, milieubewuste boeren te steunen en als we kunnen kiezen tussen levering met de fiets of met de auto, kiezen we altijd de fiets. Ik heb het geluk dat mijn zuster ook in de keuken werkt. Ze is een chef, net als mijn vader. Het is fijn om familie in mijn studio te hebben.’

6.

Boek: Ethical Know-How van Francisco Varela (1946-2001)

‘Francisco Varela was een Chileense filosoof, bioloog, neurowetenschapper én boeddhist. Hij sloeg een brug tussen wetenschap en boeddhisme. Later in zijn leven raakte hij bevriend met de dalai lama. Er zijn veel filosofen, neurologen en sociologen die voortborduren op het gedachtegoed van Varela. Hoogleraar Tania Singer bijvoorbeeld, hoofd van de afdeling Sociale Neurowetenschappen van het Max ▶

“

De Toren van Babel heb ik altijd gezien als een instortend bouwwerk

7

Schilderij: Pieter Bruegel, Toren van Babel

‘Het is een ontroerend schilderij.’

Foto Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam

9

Documentaire: The Act of Killing

‘Wat me vooral raakte, was hoe Joshua Oppenheimer de Indonesische paramilitairen hun misdaden liet naspelen.’

► Planck Instituut in Leipzig. Ze is een beroemd neurowetenschapper die onder meer de invloed van meditatie op hormonen en stresssystemen in het lichaam onderzoekt. Ze is een expert op het gebied van empathie.

‘Zelf mediteer ik regelmatig, ik let op mijn adem en ben tot op zekere hoogte erin geslaagd de stress van mijn drukke leven buiten de deur te houden. Maar om te zeggen dat ik een goede boeddhist ben, zo ver ben ik nog lang niet.’

7.

Schilderij: Pieter Bruegel, Toren van Babel (1563)

‘Het is een ontroerend schilderij. Ik ben over het algemeen geen apocalyptisch of pessimistisch persoon, maar de Toren van Babel heb ik altijd gezien als een instortend bouwwerk, in plaats van een constructie in aanbouw. Het staat voor mij voor het verliezen van een gevoel van verbondenheid met de wereld. Een relevant thema, want veel mensen voelen zich duidelijk losgekoppeld van wat de democratische welzijnssystemen zouden moeten zijn. Die blijken minder inclusief dan de bedoeling was, en dat heeft geleid tot de opkomst van radicalisme en fobieën in onze maatschappij.’

8.

Praktische doelen: de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties en het Klimaatakkoord van Parijs

‘Trumps terugtrekken uit het Klimaatakkoord lokte een interessante reactie uit. Ik vond het moedig dat de burgemeester van Pittsburgh – en daarna de hele staat Pennsylvania – besloot in het akkoord te blijven. Dit terwijl Pittsburgh uit de staalindustrie voortkomt.’

‘Deze reactie laat goed zien hoe staatshoofden hun macht beginnen te verliezen. Die trend zie je overal: de geleidelijke ineenstorting van zeer gecentraliseerde systemen. Soms is dat iets positiefs: het is goed tegen de Amerikaanse president in te gaan. Maar wat er bijvoorbeeld in Catalonië gebeurt, baart me zorgen. En het is problematisch dat de AfD nu in de Duitse Bondsdag zit en in de deelstaat Sachsen zelfs de grootste partij is, want deze partij heeft een xenofobe en polariserende agenda. Ik voerde tijdens de Duitse verkiezingen in september een actieve campagne op social media om mensen aan te moedigen te gaan stemmen. Als Duitse burger heb ik ook gestemd.’

‘De meeste mensen die de Tweede Wereldoorlog bewust hebben meegemaakt, leven niet meer. De drijfveer voor de Verenigde Naties is

daardoor in grote mate abstract en theoretisch geworden. Daarom is het zo belangrijk hulpmiddelen in te zetten die actieve betrokkenheid stimuleren. De Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de VN gaan over zaken als mensenrechten en gendergelijkheid: cruciaal in onze samenlevingen. Tegelijkertijd komen ze met praktische oplossingen voor dagelijkse problemen. Ik ben benieuwd hoe deze doelen op microniveau, in ons eigen huishouden, gaan uitpakken.’

9.

Documentaire: The Act of Killing (2013) van Joshua Oppenheimer

‘The Act of Killing is een krachtig kunstwerk. Wat me vooral raakte, was hoe Oppenheimer de hoofdrolspelers, Indonesische paramilitairen, hun misdaden liet naspelen (het verhoren, martelen en doden van communisten *red.*). De film faciliteert als het ware hun regressie, en dit op een meelevende manier. Je ziet de daders duidelijk ook lijden. Ik vond deze meedogende positie van de filmmaker ongelooflijk inspirerend in een wereld die altijd polariserend en vingerwijzend is, en wordt gedreven door schuld en schaamte. Hoe afschuwelijk de gruweldaden ook waren, ik voelde me erg aangetrokken tot het inclusieve aan deze film.’ ●